

РОЗВІДКИ

УДК 94 (477.51) «17»

Ольга Травкіна

ПРО ВИХОВАНЦІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО КОЛЕГІУМУ НА ПОЧАТКУ XVIII ст.

У статті висвітлюється склад вихованців Чернігівського колегіуму на початку XVIII ст. за присягою Чернігівського полку 1718 р. Проаналізовано їхній кількісний, соціальний склад, географію місць, звідки вони прибували на навчання. Зроблено висновок, що переважна більшість учнів, які присягали у 1718 р. і навчалися у Чернігівському колегіумі, були вихідцями з родин козацької старшини.

Ключові слова: Чернігівський колегіум, учні, присяга 1718 р., діти сотників, осавулів, отаманів, духовенства.

Дослідники навчальних закладів вищого рівня, а саме єзуїтських, протестантських гімназій, православних колегіумів, академій, які функціонували на українських землях у XVI—XVIII ст., приділяли значну увагу характеристиці учнівського складу цих установ як кількісному, так і соціальному, національному, конфесійному. Досліджувалася також географія місць, звідки прибували учні на навчання. Ці характеристики є важливим показником діяльності того чи іншого навчального закладу, які значною мірою визначають його місце та значення серед аналогічних освітніх установ. Аналіз учнівського складу дає можливість простежити відмінні чи спільні риси у формуванні учнівського контингенту, розкрити таким чином своєрідність, специфіку його складу в різні періоди функціонування, а звідси і, так би мовити, визначити «обличчя» закладу.

На жаль, до нашого часу збереглося не так уже й багато списків учнів, особливо поіменних, із зазначенням їхнього соціального статусу, аналіз яких дозволив би конкретніше та доказовіше дослідити учнівський склад. Це стосується не тільки Чернігівського колегіуму, але і Києво-Могилянської академії (на сьогодні відомі лише чотири більш-менш повні відомості про тих, хто навчався, з усіх станів 30–40-х років XVIII ст.) [1]. Трохи краща ситуація з Переяславським (15 відомостей 40–70-ті роки XVIII ст.) та Харківським колегіумами (7 відомостей 40–80-ті роки XVIII ст.) [2]. Щодо Чернігівського колегіуму, то на сьогоднішній день відомо 8 відомостей учнів 30–40-х, 60-тих років XVIII ст. та одна неповна відомість 1781 р. [3]. До речі, не краща ситуація зі списками учнів єзуїтських колегіумів, піарських, василіанських та протестантських закладів XVI—XVIII ст. Загалом науковці констатують всестановий характер усіх навчальних закладів як католицьких, так і протестантських та православних. Польські єзуїтські, протестантські, уніатські, як і православні братські школи, колегіуми, були розраховані переважно на навчання світської молоді.

Дослідники єзуїтських навчальних закладів, які послужили взірцем для організації Києво-Могилянського колегію, пізніше академії, а та в свою чергу — для Чернігівського колегіуму, стверджують, що основну частину учнів єзуїтських колегіумів становила шляхта, діти якої жили на квартирах місцевих мешканців або в спеціальних

© Травкіна Ольга Іванівна – завідувач відділу музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», кандидат історичних наук.

зкладах-конвіктах. Проте чималий прошарок становили і малозабезпечені діти, які мешкали у гуртожитках, що носили назву бурси [4, с. 109.]. Аналіз складу учнів Києво-Молянської академії, Чернігівського колегіуму також засвідчив, що значну частину учнів до другої половини XVIII ст. становили вихідці із сімей козацької старшини та урядовців [5, 154].

Як бачимо, списки вихованців як Київської академії, так і Чернігівського, Харківського, Переяславського колегіумів збереглися переважно, починаючи з 30-40-х років XVIII ст., коли 1738 р. синод розіслав накази про надання з усіх єпархій відомостей щодо єпархіальних шкіл за час з 1730 по 1738 рр. за розробленою єдиною формою. Надалі наказувалося такі відомості надсилати щорічно [6].

На жаль, відомості про учнів Чернігівського колегіуму на початку його існування відсутні. Облік їх у перший період діяльності закладу, найімовірніше, не вівся, до речі, як і у Києво-Могилянській академії. Так, у 1728 р. чернігівський архієпископ І. Жураковський повідомляв до Синоду: «А сколько было в немъ (Чернігівському колегіумі. – **О.Т.**) учениковъ по сию пору, о том неизвестно, перее для того, что оныхъ нигде не записывано, другое же, нельзя и записывать, понеже суть отходные люди, одни из другихъ училищъ приходятъ и отходятъ...» [7]. Донесення свідчило, що тут навчалися діти як духовних, так і світських осіб, «господскихъ и нищихъ», а всього 257 учнів [7].

З огляду на вищезазначене, чималий інтерес становить список учнів Чернігівського колегіуму, який міститься у книзі присяги Чернігівського полку 1718 р. разом з поіменними списками козаків, посполитих, духовенства Чернігівського полку. Вони у лютому 1718 року присягли новому спадкоємцю Петра Першого царевичу Петру Петровичу. На наш погляд, цей список неповний, оскільки не всі здобувачі освіти з якихось причин присягнули: всього документ зафіксував 84 учні [8]. Реєстр останніх розділений на школи (класи): риторики, поетики, граматики та синтаксими, аналогії (або фари) та інфими. У граматичних школах зафіксовано найбільше учнів – по 26, мабуть тому, що вони були спарені. У класі поетики вчилася 19 осіб, у класі риторики – 13. У списку вказані прізвища, ім'я, часто ім'я батька та місто чи село, звідки вони прибули на навчання. У 12 учнів відсутні вказівки на географічне походження. Інколи зазначався соціальний стан. Переважно це стосувалося дітей сотників (сотниченко), а також осавулів (осавуленько), отаманів (отаманенко), стольників (стольниченко).

Якщо ж звернутися до географії місць, звідки прибували діти на навчання до колегіуму, то найбільше школярів було з Чернігова (11) та Стародуба (10), далі з Києва (4), зі Смоленська (4), Коропа (4), Сосниці (4), Новгород-Сіверського (4), Прилук (3), Погара (3), Городні (2), Седніва (2), Білоуса (2), Бахмача (2), Салтикової Дівиці (2) і далі по одному з Полтави, Переяслава, Гадяча, Ізюма, Кролевця, Березного, Городні, Куликівки, Синявки, Осьмаків, Листвена, Митченка, Городища, Злієва тощо.

Вочевидь, що Чернігівський колегіум був навчальним осередком, в якому отримували освіту насамперед вихідці з Північного Лівобережжя України: Чернігівщини та Стародубщини. Проте навчалися також представники майже з усієї Гетьманщини та Слобідської України. Найчастіше приїжджали на навчання з полкових міст Чернігово-Сіверщини: Чернігова, Стародуба. Бачимо тут вихідців із Києва, Смоленська, а також інших полкових міст: Прилук, Полтави, Переяслава, Гадяча. Багато здобувачів освіти прибули з сотенних містечок, менше з сіл, що вірогідніше за все пояснюється тим, що значна частина учнів, зафіксована у книзі присяги 1718 р., належала до вихідців із сімей козацької старшини. Список засвідчував, що в цей час у Чернігівському колегіумі навчалися представники як багатих родів Чернігово-Сіверської землі (окремі вихідці з генеральної, а також полкової, сотенної старшин), так і дрібної козацької верхівки, яка здебільшого обирала для своїх нащадків звичайний службовий шлях кар'єрного зростання.

Показово, що серед учнів, які навчалися в цей час у Чернігівському колегіумі, були діти «мазепинців». У 1718 р. тут навчався Григорій Антонович Гамалія – єдиний син генерального осавула Антона Андрійовича Гамалії (1708 р.), який як прибічник гетьмана Івана Мазепи був засланий до Сибіру. Григорій Гамалія знаходився під опікою свого дядька стольника зі Смоленська Михайла Богдановича Корсака. Діти Корсака

Максим та Семен у цей час теж навчалися у Чернігівському колегіумі. «Знатный войсковый товарищ», «стольник его царского пресветлого величества», син генерала смоленської шляхти, ротмістр Михайло Корсак був одружений з онукою гетьмана Івана Самойловича. Антон Гамалія, батько Григорія Гамалії, який навчався в Чернігівському колегіумі, також був одружений з онукою гетьмана Марією Семенівною Самойлович. Його свояк Михайло Корсак після засланням Антона Гамалії до Сибіру скористався цим і грамотою 1718 року утвердив за собою всі тестеві володіння, в яких нараховувалося більше тисячі дворів. Таким чином, Михайло Корсак став одним з найбагатших людей Гетьманщини. Окрім Григорія Гамалії, він опікувався ще кількома студентами, т. з. клієнтами. 22 вересня 1714 р. чернігівський архієпископ Антоній Стаховський писав Михайлу Корсаку, називаючи його меценатом: «Клементове вмм пна Бгомъ дарованного имъ и всемъ мецената присланные до kollegium Черниговского пріяты, и обитаніе их изобретенно, премудрость предвечная подаеть преуспевати tam in studiis quam cunctis virtutibus (в перекладі з латини — як в навчанні, так і в цілому в добродієності) навекопомное имени вшего пнского прославление. За вся добрыя дела да поблагословить вмм пну Бгъ вся цемъ своимъ благословениемъ блгостиннымъ, всеусердне желая, застаю» [9, с. 129]. Як бачимо, А. Стаховський повідомляв благодійника про те, що його клієнтів, тобто студентів, прийняли до Чернігівського колегіуму і розмістили. Далі у липні 1715 р. архієпископ писав Михайлу Корсаку: «Всю оставшуюся часть студентовъ клиентовъ В. М. М. господина, патрона и благодетеля, я по желанию Вашему, отпустил, они спешат къ своему меценату съ низкимъ поклономъ. За все добрыя дела В. М. М. господина, особенно же за усердіе и заботы о своихъ клиентах, остается только вечная слава и вечная награда на небе, чего (вам) после долгой и счастливой жизни получить желаю» [9, с. 131]. Дійсно, у списку учнів Чернігівського колегіуму 1718 р. значаться, окрім синів Михайла Корсака Максима і Семена, ще двоє учнів зі Смоленська: Михайло Воронеж, а також Семен Бедрицький. Можна припустити, що, можливо, вони були саме тими клієнтами, якими опікувався благодійник. Михайло Воронеж, ймовірно, походив з відомого у краю смоленського шляхетного роду Воронців. Є відомості про полковника Михайла Федоровича Воронця, 1704 р. народження, він розпочав службу в 1725 р., у 1747 р. побудував дерев'яну церкву Покрови Богородиці у с. Вержині Дорогобузького повіту Смоленщини.

Стосовно долі Григорія Гамалії, сина опального мазепинця, то він за даними В. Модзалевського навчався в Польщі [10, с. 245]. Можливо, там продовжив навчання після навчання у Чернігівському колегіумі. Відомо, що він з 1742 р. — бунчуковий товариш, кандидат у генеральні хорунжі (1758 р.), проте помер до затвердження на цьому уряді. Є відомості, що Григорій Гамалія отримав у 1729 році універсал на с. Посудичі (нині Погарського району Брянської обл.) [10, с. 245], у якому до заслання жив його батько Антон Гамалія і де наполегливо скуповував землю.

Його двоюрідний брат по матері Максим Корсак після смерті батька успадкував усі його великі маєтності і, як зазначав О. Лазаревський, зажив у своєму родовому гнізді в с. Грем'яч великим паном [11, с. 249]. Певно, перед тим, як осісти у своєму маєтку, останній після навчання у колегіумі перебував на службі, бо в деяких листах названий «знатным войсковым товарищем» [9, с. 144]. Він також був бунчуковим товаришем [12, с. 427]. За висловом О. Лазаревського, Максим зберіг «отцовский тип смоленского шляхтича» [11, с. 249], не знав «русской грамоты», писав польською мовою. Звичайно, він знав церковнослов'янську мову, яку вивчали у Чернігівському колегіумі. Чернігівський архієпископ І. Жураковський писав до Максима Корсака саме нею. Водночас, треба мати на увазі, що Максим Михайлович походив з родини смоленського шляхтича, в якій, певно, вжитку була польська мова. У Чернігівському колегіумі вона також вивчалася. У 30—40-роках XVIII ст. тут здобували освіту багато вихідців з Правобережної України, що входила на той час до складу Речі Посполитої. Доповнює образ вихованця колегіуму повідомлення О. Лазаревського з посиленням на «Діаруш» М. Ханенка про те, що Максим Корсак мав власну «капелу», яку запрошували його багаті сусіди [11, с. 249]. Як бачимо, старшина мав артистичні нахили, що могли сформуватися ще в колегіумі. Адже там значна увага приділялася музичному вихованню, хоровому співу, існував інструментальний оркестр.

У 1718 р. у Чернігівському колегіумі навчалися Петро та Яків Мировичі — діти ще одного мазепинця — генерального бунчужного (1709 р.) та генерального осавула (1711 р. при П. Орлику) Федора Мировича, який жив у еміграції. Мати Петра і Якова Мировичів була сестрою чернігівського полковника, згодом наказного гетьмана Павла Полуботка. Варвара Леотіївна Полуботок вийшла заміж за Федора Івановича Мировича, сподвижника гетьмана Івана Мазепи та Пилипа Орлика. Павло Полуботок міг бути опікуном своїх племінників Петра та Якова під час навчання в Чернігівському колегіумі. У 1724 р. вони були притягнені у справі свого дядька наказного гетьмана Павла Полуботка. У Петербурзі у 1725 р. брати піднесли вірші імператриці Катерині I, за що отримали кожний по 20 крб. Їх було наказано «определить въ школы, или в Академію, въ какое дело будут достойны по разсмотренію директоровъ, а въ Малую Россію не отпускать никогда» [13, с. 550]. Вони були призначені в академічну гімназію. Планувалося направити братів також «въ лекарскіе ученики Адмиляртейской Гошпитали». Згодом Петро Федорович був секретарем у цесарівни Єлизавети Петрівни. У 1729 р. він поїхав в Україну, щоб судитися зі своїми двоюрідними братами Полуботками за маєтності. У «Именной росписи Черниговского полка 1732 г.» зберігся його підпис: «Ея Высочества Государыни Цесаревны Елизаветъ Петрованы секретарь Петр Мировичъ» [14, с. 6], в якій, вочевидь, він брав участь. Тут його заарештували і з братом Яковом, який жив у Москві і був секретарем «при подстолиі Великаго княжества Литовскаго Антоніи Потоцкомъ», заслали до Сибіру. Є відомості, що їх заслали за намагання контактувати з батьком. 1741 р. вони були звільнені із заслання. Петро був езекутором у Синоді, з 1742 р. — воєводою у Єнісейську, з 1764 р. — колезький асесор. Петро Федорович повідомив академіку Г. Міллеру про Сибірський літопис (С. Ремезова) [13, с. 550].

Яків Федорович Мирович у 1734 р. за дорученням Камчатської експедиції в Сибіру здійснював метеорологічні спостереження. З 1742 р. він був воєводою у Кузнецьку Сибірської губернії [13, с. 551]. Як бачимо, брати Петро та Яків Мировичі, які отримали освіту в Чернігівському колегіумі, мали наукові інтереси та уподобання. Син Якова Федоровича Василій народився в Сибіру 1740 року. Будучи підпоручиком Нарвського піхотного полку, він у 1764 р. здійснив спробу звільнити зі Шліссельбурзької фортеці правнучатого племінника Петра І Іоанна Антоновича. Василій Якович Мирович був страчений. Катерина II назвала його «сыномъ и внукомъ бунтовщиков». Мировичі належали до свободолюбивого козацького роду. Федір Мирович підтримав гетьмана Івана Мазепу і пішов у вигнання, а внук Василій спробував здійснити державний переворот, щоб добитися повернення втрачених маєтностей, а можливо, і відплатити за рід, оскільки не лише його батько, але й інші родичі були заслані до Сибіру.

Як бачимо, у Чернігівському колегіумі навчалися діти визначних мазепинців, які знаходилися або на засланні, або в еміграції. Ними опікувалися їхні впливові родичі. Враховуючи ці обставини, привертає до себе увагу прізвище Василя Максимовича, учня школи поетики без зазначення місця, звідки він прибув на навчання, не говорячи про його соціальний стан. Відомо, що під таким прізвищем було кілька родів різного походження і тому ідентифікувати особу з таким прізвищем, звичайно, можна лише гіпотетично. Висловлюємо припущення, що у Чернігівському колегіумі міг навчатися племінник Іоанна Максимовича, засновника Чернігівського колегіуму. Його батько Дмитро Максимович, генеральний осул (1708—1709 рр.) як прибічник гетьмана Івана Мазепи, був засланий до Архангельська. Іоанн Максимович у цей час був уже покійником. Але опікуватися Василем Максимовичем під час його навчання в Чернігівському колегіумі міг найближчий сподвижник Іоанна Максимовича чернігівський архієпископ Антоній Стаховський, який по ньому наслідував чернігівську кафедру в 1713 р. У реєстрі присяги 1718 р. серед «товариства бунчукового жителей черниговских» значиться Антон Максимович, вірогідніше за все дядько Василя Антон Іванович, брат чернігівського архієпископа та митрополита тобольського Іоанна Максимовича, а також Іван Максимович. Тобто в Чернігові у цей час проживали рідні Василя, які могли також ним опікуватися. Василь Дмитрович Максимович, за припущенням В. Модзалевського, народився 1703 р. [13, с. 304], тобто у 1718 р., коли він навчався у Чернігівському колегіумі, мав 15 років, що цілком відповідає

віковим параметрам учнівської молоді тогочасних навчальних закладів. Він обрав типовий шлях, характерний для вихідців з родин козацької старшини: відомо, що у 1736–1738 рр. Василь Дмитрович був військовим товаришем, у 1738–1743 рр. – волинським сотником Чернігівського полку [13, с. 304].

У цей час у Чернігівському колегіумі навчалися і представники інших родин козацької старшини, зокрема Яким та Андрій Лисенки – сини чернігівського осавула, згодом генерального осавула (1728 р.), генерального судді (1741 р.) Федора Лисенка. Відомо, що Яким Лисенко був бунчуковим товаришем (1760 р.) [13, с. 130], а Андрій Лисенко – березинським сотником (1729–1746 рр.) [13, с. 130]. У книзі присяги 1718 р. значиться ще один син стародубського старшини Григорій Яворський. Його батько, найімовірніше, Павло Яворський був полковим осавулом у 1710–1740 рр. [12, с. 778].

У Чернігівському колегіумі також здобували освіту Іван та Леонтій Булавкіни (Булавка) – сини генерального писаря Петра Булавкіна (Булавки). Іван Петрович Булавка (1705–1763–?) службу розпочав у 1731 р. при Генеральній військовій канцелярії, значковий товариш (? –1732), полковий хорунжий, бунчуковий товариш (1752–1761 рр.) [15, с. 71–72]. Леонтій Петрович був військовим канцеляристом (1730 р.), значковим товаришем (1738 р.) [15, с. 71–72].

Як свідчить присяга 1718 р., значний прошарок учнів становили діти сотників, які обирали звичну кар'єру козацької старшини:

– Василь Дорошенко (сотниченко сосницький), внучатий племінник гетьмана Петра Дорошенка; після закінчення Чернігівського колегіуму – канцелярист Генеральної військової канцелярії (1720 р.), бунчуковий товариш (1740–1768– ? рр.) [12, с. 331];

– Матфій Домонтович (сотниченко городнянський);

– Тимофій та Павло Красовські (сотниченки білоуські) (Тимофій Михайлович після закінчення Чернігівського колегіуму розпочав службу в 1725 р, був сотником лебединським Сумського полку, полковим обозним сумським (1756–1761 рр.) [15, с. 169]; Павло Михайлович (1702–1757 рр.) – значковий товариш Чернігівського полку (1724–1732–1747– ?) [15, с. 169];

– Петро Чернолузький (Чернолуцький) (сотниченко полковий стародубський), службу розпочав з 1722 р., військовий товариш (1724–1729 рр.), абшитований бунчуковий товариш (з 1760 р.) [12, с. 749];

– Петро Мандрика (сотниченко синявський); Петро Прокопович службу розпочав значковим товаришем Чернігівського полку (1720–1725–?) [12, с. 496];

– Іван Тимофійович Булавка (син сотника Чернігівської полкової сотні Тимофія Булавки (1716–1719 рр.), після навчання в Чернігівському колегіумі був військовим канцеляристом (1722–1739 рр), хорунжим полковим чернігівським (1739–1752 рр.), бунчуковим товаришем (1752–1761 рр.) [15, с. 71–72];

– Йосип та Степан Селецькі (можна припустити, що це сини колишнього салтиководівського сотника Ніжинського полку Василя Селецького (1697, 1711–1714 рр.) [16, с. 590], хоча за В. Модзалевським Степан Васильович Селецький у 1714 р. був уже військовим канцеляристом [16, с.590]; Йосип Васильович Селецький жив до 1756 р. при дворі старшого брата Якова, який був салтиководівським сотником (1713–1754 рр.) [16, с. 590–591];

– Іван Домонтович (син покійного седнівського сотника Федора Домонтовича (1705 р.) [10, с. 435–436], був значковим товаришем (? –1729–1732 –?), полковим комісаром (1731 р.), бунчуковим товаришем [12, с. 329];

– Андрій Стахович (син колишнього городнянського сотника Андрія Стаховича (1699–1714 рр.) [16, с. 758–759], згодом військовий канцелярист (?–1725), військовий товариш (? –1729–1732 рр.), бунчуковий товариш (1732–1767 рр.) [17, с. 5];

– Іван та Григорій Кутневські (сини новгород-сіверського сотника та бунчукового товариша Данила Кутневського (1712–1715–1729 рр.) [12, с. 455]; Іван Кутневський був бунчуковим товаришем (1735–1751 рр. – ?) [12, с. 455];

У Чернігівському колегіумі навчався син новгород-сіверського отамана Григорій Базилевич (1703–?), згодом був значковим товаришем Стародубського полку

(1725—1751—?) [12, с. 194]. Здобували тут освіту і представники відомого козацького роду Стародубщини Рубців: Андрій Рубець, Дмитро Васильович Рубець, Герасим Георгійович Рубець. Можна припустити, що Андрій Рубець (1703/1707—1756 р.)— це син значкового товариша Мойсея Рубця, згодом він був полковим комісаром (1728 р.), хорунжим стародубським (1732 р.), полковим суддею стародубським (1734—1754 рр.) [12, с. 624]. Дмитро Васильович Рубець теж син значкового товариша Стародубського, а Герасим Георгійович Рубець, можливо, Герасим Юрійович Рубець, син полкового судді та наказного полковника стародубського Юрія Рубця, був значковим товаришем [16, с. 374].

Навчалися у Чернігові також Тихін Дем'янович та Олексій Дем'янович Болботи, певніше за все, сини значкового товариша Чернігівського полку Дем'яна Болбота. Тихін Дем'янович Болбот (?—1705—1732 рр.), як і батько, був значковим товаришем Чернігівського полку [12, с. 222]. Значився серед учнів школи поетики і Павло Ісакович Покасовський (бл.1697—1747—ран. 1750 рр.), який згодом став хорунжим сотенним Чернігівського полку (?—1734—1737 рр.), наказним сотником полкової сотні (1739 р.), військовим товаришем (1743 р.) [15, с. 126]. Здобували освіту в Чернігівському колегіумі представники й інших козацько-старшинських родів: Білозірських, Войцеховичів, Кузьминських, Романовичів, Петрункевичів, Полоницьких, Савицьких, Силевичів, Топольницьких, Савицьких, Шидловських, Холодовичів тощо.

Окрім переважної більшості дітей козацької старшини, які навчалися у цей час у Чернігівському колегіумі й присягли у 1718 р., список засвідчив і окремих вихідців з духовенства: наприклад, у ньому згадувався Захар Богданович, протопопенко з Погара.

Здобував тут освіту і син священника з Мени Василь Павлович Любарський (1699—1774 р. р.). Це близький родич архієпископа Платона Любарського, який теж навчався у Чернігівському колегіумі з 1750 по 1758 рр. і згодом склав його біографію. Василь після Чернігівського колегіуму продовжив навчання у Києво-Могилянській академії. У 1729—1744 рр.— викладач, ректор Смоленської духовної семінарії, з 1738 р. — архімандрит Смоленського Авраамієвого монастиря, з 1745 р.— архімандрит Пафнутієвого Боровського монастиря Калузької єпархії, з 1747 р. — архімандрит Ярославського Спаського монастиря Ростовської єпархії. Був засновником та фактичним керівником Ярославської духовної семінарії. У 1758 р. призначений архієпископом Вятським і Великопермським. У Вятці проявив себе діяльним архіпастором: відновив Вятську духовну семінарію, запрошував викладачів з України, пожертвував семінарії свою власну бібліотеку і придбав для духовного навчального закладу книги на 2500 крб. Помер Варфоломій (Василь Павлович Любарський) у 1774 р., похований у Вятському Троїцькому кафедральному соборі.

Ще одним вихованцем Чернігівського колегіуму в цей час був Петро Петрункевич (1705—1757 рр.) з Сосниці. Сам він зазначав, що козацького роду, в 1736 р. мав 31 рік. Сосничанин п'ять років навчався в Чернігові та в латинській школі дійшов до риторики. У 1730 р. гетьманом Д. Апостолом відправлений до двору її імператорської величності гуслистом. Але наступного року він захворів і повернувся до батька. У 1732 р. прийняв чернечий постриг [18, с. 100]. Потім Платон (Петро — світське ім'я) був законовчителем у Петербурзькому шляхетському кадетському корпусі. Подорожуючи за кордоном з кн. Гессен-Гамбурзьким, Платон вивчав німецьку мову. 1740 р. він висвячений на архімандрита Звенигородського Савино-Сторожевського монастиря Московської єпархії, 1742 р. став архімандритом Володимирського Рождественського монастиря і призначений членом Синоду. У 1748 р. його хіротонісано на єпископа Володимирського і Ярополчеського. 1749 р. Платон Петрункевич заснував Володимирську семінарію. Приділяв їй розвитку багато уваги і виділяв на утримання семінарії власні кошти, запрошував викладачів з України. Був відомий як знаний проповідник свого часу. Його проповіді видані окремою брошурою у 1742—1747 рр.

Як бачимо, вихованці колегіуму Василь Павлович Любарський, Платон (Петро) Петрункевич належали до тієї плеяди освічених представників українського духовенства, котре заснувало у Росії навчальні заклади, схожі на Києво-Могилянську

академію, вони були проповідниками та вчителями, зробили значний внесок у розвиток російської освіти та культури.

Отже, аналіз списку учнів Чернігівського колегіуму з присяги 1718 р. засвідчив, що чимало з них — це вихідці з козацької старшини Північного Лівобережжя: у класах риторики та поетики — переважна більшість, у граматичних класах — приблизно половина. Показово, що в цей час тут навчалися діти відомих мазепинців, пов'язаних з Чернігово-Сіверщиною. Як бачимо, для козацько-старшинської верхівки здобуття освіти вищого рівня було одним з пріоритетів і не лише як запорука для кар'єрного росту (див. вище про кар'єру вихованців), але і, вочевидь, як одна зі статусних ознак приналежності до еліти Гетьманщини. Про це опосередковано свідчать і реєстри присяги 1718 р., де вперше виділені «неуместные письма», зокрема і серед козацької старшини. Так, із 60 її представників Чернігівського полку, 19 значкових товаришів були неписьменні [8, с. 76]. Таким чином, Чернігівський колегіум на поч. XVIII ст. міг бути якоюсь мірою таким статусним навчальним закладом для козацької верхівки Чернігово-Сіверщини, оскільки інших, окремих освітніх установ, де б могли отримували освіту лише представники еліти Гетьманщини, на той час не було.

Як зазначалося вище, список учнів Чернігівського колегіуму 1718 р., певніше за все, не є повним. Нагадаємо, що присягнули всього 84 учні. По-перше, це список присяги, а присягали, як свідчать дослідники присяг, далеко не всі: вочевидь, у першу чергу — вихованці з козацько-старшинських родин. Нам невідома загальна чисельність учнів Чернігівського колегіуму на поч. XVIII ст. Проте у донесенні чернігівський архієпископ І. Жураковський зазначав, що у 1728 р. через 10 років після присяги 1718 р. у Чернігівському колегіумі навчалося «господскихъ и нищихъ» 257 учнів, тобто у три рази більше, ніж зафіксовано у 1718 р. Взагалі, чисельність учнів Чернігівського колегіуму у 30–60-ті роки XVIII ст. була відносно стабільною і коливалася у межах 200–270 осіб, з них третина — вихідці із сімей козацької старшини та урядовців [5, с. 154–156]. Тому можна припустити, що їхня чисельність у 1718 р. могла бути якщо не в цих межах, то значно більшою за 84 особи, які присягнули. Окрім представників козацької старшини, в Чернігівському колегіумі навчалися і вихідці з духовенства. На жаль, у реєстрі зазначений лише один учень за походженням з духовенства: Захарій Богданович, протопопенко з Погара. Правда, з інших джерел відомо, що ще один вихованець Василь Павлович Любарський походив зі священницької родини. Насправді, найімовірніше, їх було більше, проте значно менше, ніж дітей із світських станів. Питання чи навчалися у цей час учні з нижчих верств: рядових козаків, міщан, посполитих, залишається відкритим, оскільки у реєстрі присяги 1718 р., як зазначалося, є скупа інформація лише про деякі категорії вихідців з козацької старшини. У той же час відомо, що у 1722 р. при Чернігівському колегіумі існувала бурса, де проживали малозабезпечені учні [5, с. 104]. Можна припустити, що і у 1718 р. тут теж існувала бурса, а отже, могли навчатися діти з незаможних родин. Їхня ідентифікація є досить складним завданням і вимагає подальших пошуків з залученням архівних та інших джерел.

1. Яременко М. В. Вихованці Києво-Могилянської академії: світила першої величини та «червоні зорі» / Максим Яременко // Київська академія / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». — К.: КМ Академія, 2006. — Вип. 2-3. — С. 126-135.

2. На перехресті культур, традицій, епох. Православні колегіуми України наприкінці XVII – на початку XIX ст.: монографія / Л. Ю. Посохова. — Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. — С. 356.

3. Чернігівський колегіум / Нац. архіт.-іст. заповідник «Чернігів стародавній»; [авт. кол.: Ольга Травкіна (кер. та ін.)]. Чернігів: Видавництво Лозовий В.М., 2012 — С. 154.

4. Сєряков С.О. Єзуїтське шкільництво на українських землях Речі Посполитої у другій половині XVII ст.: Дис ... канд. іст. наук: 07.00.01. — Захищена 28.05.04 / Сєряков Сергій Олегович. — Харків: Б.в., 2003. — С. 109.

5. Чернігівський колегіум. — С. 156.

6. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Св. Синода. – СПб.: в Синодальной типографии, 1878. – Т. II. – С. 50.
7. Донесение Черниговского архиерея Синоду о деятельности Черниговского коллегиума 1728 г. // Киевская старина. – 1895. – № 10. – С. 3.
8. Присяга Чернігівського полку 1718 року / Упор. та вступ. Ігор Ситий, Сергій Горобець, передмова Ірина Кривошея. – Чернігів : Десна Поліграф. 2011. – С. 64-67.
9. Из архива князя В. Д. Голицина: Письма разных духовных лиц ко вдове стародубского полковника Марии Самойловичевой, урожденной Сулимой, к её зятю Михайлу Корсаку и сыну последнего Максиму, за 1691-1773 гг. / предисл. Е. Корноухов // Тр. Черниг. губерн. учен. арх. комис. – Чернигов: Тип. губерн. земства, 1911. – Вып. 8. – С. 115-151.
10. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / В. Л. Модзалевский. – К.: Тип. Т-ва Г. Л. Фронцкевич и К, 1908. – Т. I. – 519 с.
11. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Т. I. Стародубский полк. / А. Лазаревский – К.: Тип. К. Н. Милевского, 1888. – 470, XXXII с.
12. Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія / В. В. Кривошея. – К.: «Стилос», 2010. – 792 с.
13. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. / В. Л. Модзалевский – К.: Тип. С. В. Кульженко, 1912. – Т. III. – 824 с.
14. Именная роспись Черниговского полка 1732 года. – Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2010. – 144 с.
15. Кривошея В. В. Українське козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк: монографія: у 2-х т. / Володимир Кривошея – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. – Т. I. – 516 с.
16. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. / В. Л. Модзалевский – К.: Тип. С. В. Кульженко, 1914. – Т. IV. – 853 с.
17. Кривошея В. В. Українське козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк: монографія: у 2-х т. / Володимир Кривошея – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. – Т. II. – 508 с.
18. Ярхо В. Я. К вопросу о начальной организации дела по духовному образованию в России в XVIII в. (Коломенская епархия) / В. Я. Ярхо // Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология. – 2008. – Вып. 3 (10). – С. 97-105 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до вісника: <http://www.pstgu.ru> <http://pstgu.ru/download/1233516082.yarkho.pdf>.

Травкина О. О воспитанниках Черниговского коллегиума в начале XVIII в.

В статье освещается состав воспитанников Черниговского коллегиума в начале XVIII ст. за присягой Черниговского полка в 1718 г. Проанализировано их количественный, социальный состав, географию мест, откуда они прибывали на учебу. Сделан вывод, что подавляющее большинство учеников, которые присягали в 1718 г. и учились в Черниговском коллегиуме, были выходцами из семей казацкой старшины.

Ключевые слова: Черниговский коллегиум, ученики, присяга в 1718 г., дети сотников, есаулов, атаманов, духовенства.

Travkina O. About the pupils of Chernihiv Collegium in the early 1700s.

In the article covers the amount of pupils in Chernihiv Collegium in the early 18th cent., under oath Chernihiv regiment in 1718. Quantitative, social amount of pupils, places, from where students came to studies is analysed. To sum it up, overwhelming majority of pupils, who swore in 1718 and studied in Chernihiv Collegium, were natives of families of Cossack colour sergeant.

Key words: Chernihiv Collegium, pupils, swear of 1718, children of sotnyks, osowuls, Cossack chieftains, gentlemen of the cloth.